

Imię i nazwisko studenta:

Nr albumu:

Poziom kształcenia: studia drugiego stopnia

Forma studiów: stacjonarne

Kierunek studiów: Architektura

Specjalność/profil: -

PRACA DYPLOMOWA MAGISTERSKA

Tytuł pracy w języku polskim: Ogródki działkowe i ich znaczenie w przestrzeni miasta

Tytuł pracy w języku angielskim: Allotment gardens and their importance in the city space

Opiekun pracy: dr inż. arch. Monika Arczyńska

Streszczenie

Rodzinne Ogrody Działkowe (ROD) powstają w polskich miastach już od ponad 100 lat. Obecnie można zaobserwować znaczący wzrost zainteresowania nimi, wynikający z rosnącej od czasu pandemii COVID-19 świadomości społecznej na temat potrzeby kontaktu z naturą i jej wpływu na nasze zdrowie. Ogrody działkowe wpisują się w również w trendy takie jak *slow life*. W związku z wprowadzeniem nowego dokumentu planistycznego - planu ogólnego i wynikającego z niego podziału miasta na strefy planistyczne - rozgorzała dyskusja na temat przyszłości ogrodów działkowych. Działkowcy wspólnie walczą o zabezpieczenie przyszłości ogrodów, lękając się o usuwanie działek na rzecz inwestycji publicznych czy nowych osiedli mieszkaniowych.

Dyskusja ta wpłynęła na sformułowanie głównych pytań badawczych w poniższej pracy: *Jaka jest przyszłość ogrodów działkowych? Z jakimi wyzwaniami muszą się mierzyć działkowcy, a jakie problemy powoduje obecność działek w miastach? Czy obecna forma Rodzinnych Ogródów Działkowych naprawdę odpowiada na współczesne potrzeby społeczne i czy wpisuje się w realizowane polityki miejskie?*

Abstract

Allotment gardens have been present in Polish cities for over a century. Today, a significant increase in public interest can be observed, largely driven by the growing awareness—intensified since the COVID-19 pandemic—of the importance of contact with nature and its impact on human health. Allotment gardens also align with contemporary lifestyle trends, such as *slow life*. With the introduction of a new planning instrument—the general plan, which divides the city into planning zones—a heated debate has emerged regarding the future of allotment gardens. Gardeners are jointly advocating for the protection of their plots, fearing their removal in favor of public investments or new residential developments.

This discussion has shaped the main research questions of the thesis: What is the future of allotment gardens? What challenges do allotment holders face, and what issues arise from the presence of such gardens in urban areas? Does the current model of Polish allotment gardens truly address contemporary social needs, and is it aligned with ongoing urban policies?

The research presented in this study is interdisciplinary in character. By combining a literature review, in-depth interviews, a general public survey, spatial analyses, and case studies, the work provides a comprehensive perspective on allotment gardens as well as other forms of urban gardening. The subject is examined from spatial, social, and environmental viewpoints.

The thesis consists of two main parts. The first, divided into two chapters, provides a theoretical overview of the topic and presents the collected research material along with its analysis. It concludes with a discussion that synthesizes the findings and formulates design guidelines. The second part, comprising three chapters, develops a theoretical concept, a neighborhood-scale study, and a conceptual urban and architectural design.

The research confirms the strong historical, cultural, and local identity embedded in allotment gardens. It highlights their

Wstęp i cel pracy	6
Część I	7
1. Zagadnienia teoretyczne	7
1.1 Główne zagadnienia problemowe	7
1.2 Wyjaśnienie różnic nazewnictwa i definicji	8
1.3 Zagadnienia prawne	9
1.4 Dane statystyczne	11
1.5 Historia ogródków działkowych	12
1.5.1 Początki ruchu działkowego w Europie	12
1.5.2 Polskie ogródki robotnicze	13
1.5.3 Okres 1914-1944	13
1.5.4 Polska i Europa po II wojnie	14
1.5.5 Polska okresu PRL	15
1.5.6 Współczesne ogródki działkowe	16
1.5.7 Podsumowanie przemian historycznych ogródków działkowych w Polsce	17
1.6 Przyszłość ogrodnictwa miejskiego i rozwijających się trendów	18
1.7 Wpływ ogrodnictwa na zdrowie fizyczne i psychiczne oraz życie społeczne mieszkańców	19
1.8 Ogrody działkowe elementem alternatywnym sieci produkcji żywności i koncepcji miast regeneratywnych	21
1.9 Różnorodność biologiczna i usługi ekosystemowe	21
2. Część badawcza	23
2.1 Metodologia badań	23
2.2 Cel badań i pytania badawcze	24
2.3 Badanie jakościowe	24
2.3.1 Przebieg badania	24
2.3.2 Opis grupy badawczej	25
2.3.3 Wywiad nieustrukturyzowany	25
2.3.4 Wyniki badania	26
2.3.5 Podsumowanie wywiadów pogłębionych	31
2.4 Badania ilościowe	32
2.4.1 Przebieg badania	32
2.4.2 Opis grupy badawczej	32

Część II	71
1. Wstęp do koncepcji	71
1.1 Gdańsk jako laboratorium pomysłu	71
1.2 Charakterystyka i analizy obszaru - Gdańsk Południe	73
1.2.1 Analiza funkcjonalna	75
1.2.2 Analiza przyrodnicza	75
1.2.3 Analiza ukształtowania terenu	76
1.2.4 Analiza komunikacji	77
1.3 Planowane inwestycje celu publicznego na terenie obszaru projektowego	78
1.3.1 PKM Południe	78
1.3.2 Park Południowy	78
1.3.3 Centrum Południe	79
1.4 Podsumowanie analiz	79
2. Część projektowa	80
2.1 Koncepcja	80
2.2 Opis funkcjonowania - współpraca	83
2.3 Typologia proponowanych interwencji	84
2.3.1 Drzewa i Krzewy owocowe	85
2.3.2 Mały ogród grządkowy	85
2.3.3 Społeczny ogród parcelowy	86
2.3.4 Centrum działkowego z urban farmingiem	87
2.3.5 Podsumowanie typologii	87
2.4 Rozwiązania z gospodarki obiegu zamkniętego	88
2.4.1 Rozwiązania związane z uprawą i pielęgnowaniem roślin	88
2.4.2 Propozycje działań i rozwiązań społecznych	88
2.4.3 Propozycje rozwiązań przestrzennych i architektonicznych	88
2.5 Potencjalne lokalizacje	89
2.6 Sieć ogrodów działkowych - wybrane lokalizacje	91
3. Projekt	93
3.1 Uwarunkowania planistyczne lokalizacji	93
3.2 Działki w Parku Południowym - założenia projektowe	94
3.3 Koncepcja i program funkcjonalny	95
3.3.1 Główne wytyczne dla projektu master	

Wstęp i cel pracy

Rodzinne ogródki działkowe (ROD) można znaleźć w przestrzeni wielu polskich jak i innych europejskich miast. Stanowią one istotny element błękitno-zielonej infrastruktury, będąc jednocześnie miejscem rekreacji, edukacji i integracji społecznej. Rodzinne ogródki działkowe są obecnie najpopularniejszą formą ogrodnictwa miejskiego w Polsce. Trudno znaleźć tereny umożliwiające bliższy kontakt z naturą we współczesnych betonowych miastach. Wywodzą się z ogrodniczych parceli na osiedlach przyfabrycznych a w swojej historii odpowiedzią na uzupełnienie niedoborów żywności w miastach i zielonym miejscem odpoczynku po wojnie. Obecnie częściej przyjmują formę bliższą działkom letniskowym i ogródkom rekreacyjnym, niż uprawnym parcelom miejskim. Jaka przyszłość czeka ogródki działkowe w Polsce? Czy ich forma pozostanie taka sama, a zmianie będzie ulegała tylko forma użytkowania? A może potrzebujemy nowego modelu ogrodu działkowego, który będzie odpowiadał na współczesne potrzeby społeczne, biorąc pod uwagę kwestie środowiskowe i ekonomiczne.

Poniższa praca ma na celu zbadanie funkcjonowania ogrodów działkowych i ich roli w przestrzeni miasta a także analizę współczesnych trendów ogrodnictwa miejskiego i ich wpływu na przemiany ogrodów działkowych. Ponadto praca stawia sobie za cel zbadanie wpływu pandemii na wyżej wyszczególnione przemiany oraz określenie najbliższej przyszłości rodzinnych ogródków działkowych. W części teoretycznej przedstawiono analizę kwestii prawnych RODów i ich wpływ na współczesne ograniczenia i możliwości w kształtowaniu ogrodnictwa miejskiego i ogrodów działkowych. Badania literaturowe historii ruchu działkowego pozwolą lepiej zrozumieć ich współczesną formę. Zostaną również poruszone kwestie społeczne, ekonomiczne i ekologiczne.

W części projektowej zostanie podjęta próba odnalezienia przyszłości ogrodnictwa miejskiego przy udziale rodzinnych ogrodów działkowych w wybranej części miasta Gdańska. Projekt będzie miał charakter urbanistyczny z elementami rozwiązań architektonicznych i społecznych. Celem jest zaproponowanie modelowego rozwiązania implementacji nowych form ogrodów działkowych w istniejącej tkance miasta Gdańska.

Część I

1. Zagadnienia teoretyczne

1.1 Główne zagadnienia problemowe

Rodzinne ogródki działkowe (ROD) są jedną z wielu form ogrodnictwa miejskiego występującego w Polsce i na świecie a ich rola różni się w zależności od miejsca występowania czy podejścia społeczności lokalnej. Wielowątkowość tego zagadnienia wynika z przenikania się zagadnień społecznych, ekonomicznych, przestrzennych, ekologicznych i prawnych co utrudnia jednoznaczne rozwiązywanie problemów z nimi związanych.

Złożoność zagadnienia wynika również z bardzo zróżnicowanej grupy interesariuszy. Założenia ogrodów działkowych mają bezpośredni wpływ na funkcjonowanie miasta i jego użytkowników. Wpływają one na ograniczenia komunikacyjne i możliwość zagęszczania tkanki miejskiej, ale również stanowią niezastąpione zielone płuca i ostoję dla miejskiej bioróżnorodności. Temat ogródków dotyczy nie tylko aktywnie działających działkowców, ale wszystkich mieszkańców miasta, którzy na co dzień odczuwają dobre i złe skutki funkcjonowania ogrodów działkowych.

Jak wspomniano powyżej, wiele pojęć związanych z ogrodnictwem miejskim nie jest regulowana prawnie i nie posiada swoich określonych definicji, co bardzo utrudnia zakładanie jakichkolwiek nowych form ogrodnictwa miejskiego i ich późniejsze funkcjonowanie. Utrudnia to także namysł nad problemem ogrodnictwa społecznego.

1.3 Zagadnienia prawne

Rodzinne ogródki działkowe (ROD) w Polsce działają na podstawie Ustawy z dnia 13 grudnia 2013 r. o rodzinnych ogródkach działkowych (Dz. U. z 2014 poz. 40). Ustawa ta określa zasady powstawania, funkcjonowania, ale również likwidowania działek. Wskazuje ona jak działkowcy mogą się zrzeszać oraz reguluje prawa i obowiązki z rozdzieleniem na zadania działkowców i organizacji działkowych.

Przed ustanowieniem tej ustawy działki funkcjonowały na podstawie ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o rodzinnych ogródkach działkowych (Dz. U. z 2005 r. Nr 169, poz. 1419, z późn. zm.), lecz zgodnie z wyrokiem trybunału konstytucyjnego z dnia 11 lipca 2012 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 837) część przepis

do planu ogólnego dotyczących ROD-ów w Gdańsku. Aż 75% wniosków odnosiła się do zachowania ogrodów działkowych (Błaszowska, 2024).

1.4 Dane statystyczne

Obecnie na terenie Polski² działa 4 587 ogrodów działkowych (GUS, Ochrona Środowiska 2023), które zajmują obszar o powierzchni 40,0 tys. hektarów³. Najwięcej ogródków działkowych zlokalizowanych jest w województwie śląskim (649 ogródków o łącznej powierzchni 4,2 tys. ha), natomiast mimo mniejszej liczby, pod względem powierzchni pierwsze miejsce zajmuje województwo dolnośląskie (6,1 tys. ha.). Analiza GUS podaje, że od 2000 do 2023 roku zlikwidowano 698 ogródków działkowych. O zagadnieniu znikania ogrodów działkowych z przestrzeni miast pisały również Anna Trembecka i Anita Kwartnik-Pruc, podkreślając, że jest to problem obecny w całej Europie (2018).

Warto zauważyć jak zróżnicowana była⁴ grupa użytkowników ogrodów dział

wymagała nawet codziennego odwiedzania, natomiast obecnie częstotliwość spadła do kilku razy w miesiącu.

1.5.7 Podsumowanie przemian historycznych ogródków działkowych w Polsce

Poniższa tabela (tabela 3) przedstawia chronologiczne zestawienie przekształceń i zmian w przewodnich trendach związanych z ogrodami działkowymi w Polsce i Europie.

Tab. 3 - Chronologia przemian historycznych ogródków działkowych

Okres	Myśl przewodnia
XVII – do początku XIX wieku	- pierwsze miejskie ziemie, dzielone na parcele i oddawane do użytkowania na podstawie dzierżawy
XIX wiek	- oddolne działania powstawania ogrodów np. Westvorstadt czy ogrody dla biednych Daniela Schrebera
1895 – 1918 rok	- zorganizowanie ogólnego ruchu społecznego (działkowego) - próba polepszenia warunków mieszkaniowych - odpowiedź na nowy

Przytaczają historie, w których użytkownicy celowo decydują się na konkretne nasadzenia w celu ochrony bioróżnorodności¹¹. Działkowcy doskonale rozumieją zależności jakie muszą zachodzić, aby drzewa i krzewy owocowały, a mszyce nie dominowały ich ogrodu. Bez wątplenia można stwierdzić, że ogródki działkowe pełnią niezwykle ważną rolę w zbliżaniu człowieka do natury i mogą stanowić podstawę do edukacji ekologicznej.

Niestety, przy jednoczesnej niezwyklej znajomości gatunków i działań przyrody, działkowcy często uprawiają ograniczoną liczbę znanych sobie roślin tworząc z ogródka działkowego 500 metrową monokulturę, a nie jak się wielu osobom zdaje bogatą, bioróżnorodną zieleń. Zagrożenia płynące z takiej uprawy działek i z niekontrolowanego stosowania chemii podkreślał Sebastian Kulis podczas nieformalnej rozmowy na temat ogródków działkowych (20.06.2024).

Wspominanym wcześniej zagrożeniem związanym z ogródkami działkowymi jest ich duża powierzchnia w często najbardziej pożądanym lokalizacjach. Pojawia się wtedy argumenty dotyczące ograniczonej grupy użytkowników mogących korzystać z tak dużego terenu zielonego w centrum miasta. Należy jednak pamiętać

2.3.2 Opis grupy badawczej

W badaniu wzięło udział 8 osób. Grupa była zróżnicowana płciowo i wiekowo (tabela 4). Respondenci byli dzierżawcami działek w różnych dzielnicach i miastach. Warunkiem wzięcia udziału w badaniu było samodzielne dzierżawienie działki lub użytkowanie działki dzierżawionej przez osobę z rodziny.

Tab. 4 - zestawienie grupy badawczej

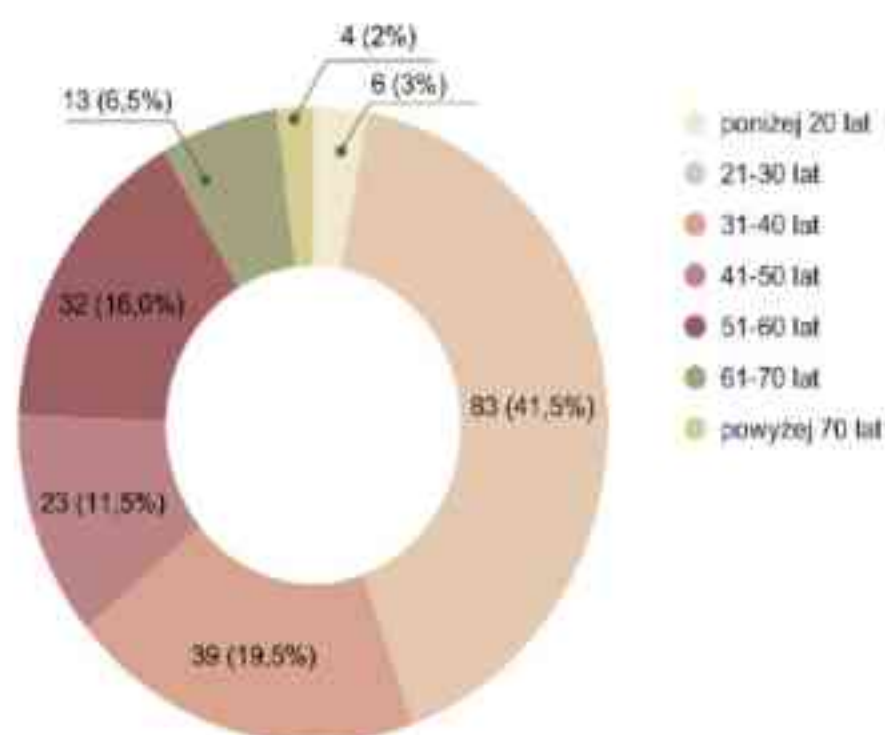
Poz.	Lokalizacja ROD-u	Wiek	Płeć
1.	Sobieszewo, ROD <i>Wiselka</i>	68	Kobieta
2.	Gdańsk Zaspa, ROD <i>Kolejarz</i>	25	Mężczyzna
3.	Gdańsk Zaspa, ROD <i>Przymorze</i>	45	Kobieta
4.	Warszawa, ROD Sady Żoliborskie	30	Kobieta
5.	Gdańsk Suchanino, ROD <i>Nowolipie</i>	35	Mężczyzna

znajdował się ogólnodostępny plac zabaw. Rozmówcy wspominali, że większość działkowych sąsiadów robi place zabaw dla dzieci lub wnuków na swoich działkach.

2.3.5 Podsumowanie wywiadów pogłębionych

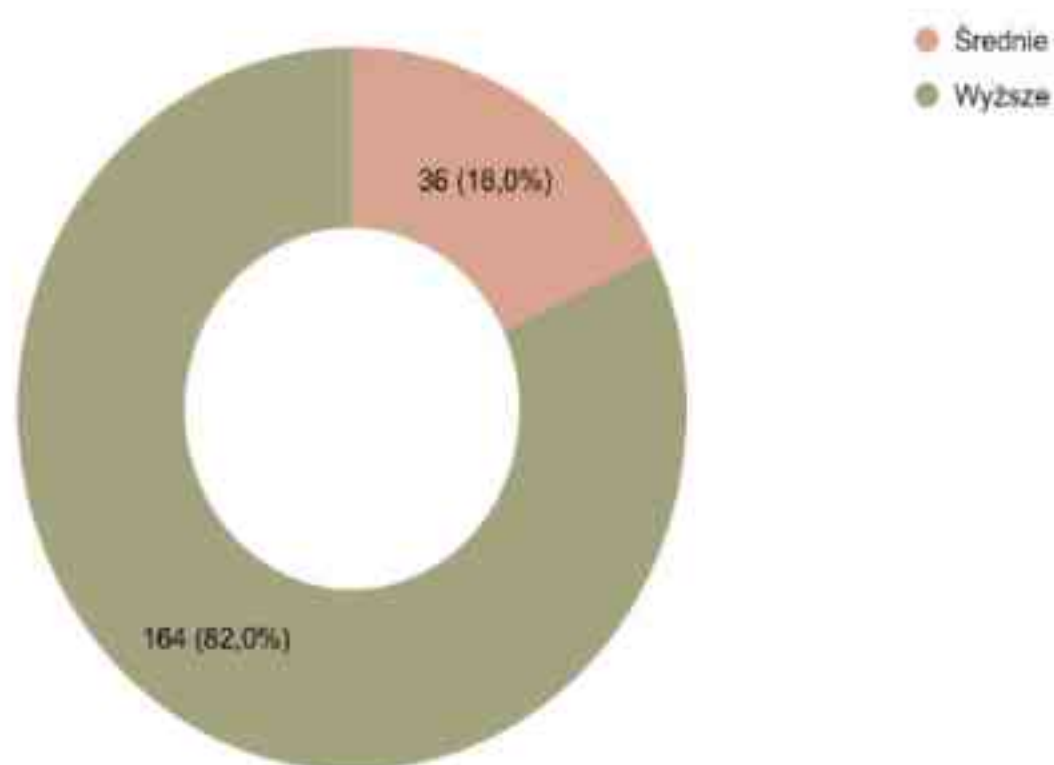
Przeprowadzone wywiady bardzo wpłynęły na moje zaznajomienie się z problematyką rodzinnych ogródków działkowych. Rozmowy wykazały, że formy użytkowania są różnorodne, ale zdecydowanie przeważa trend przemian ogrodów działkowych z uprawnych na rekreacyjne. Respondenci są zdecydowanie negatywnie nastawieni do otwarcia ogrodów działkowych dla większej grupy użytkowników czy mieszkańców pobliskich osiedli. Według nich mogłoby to wpłynąć na utratę prywatności i pogorszenie ich poczucia bezpieczeństwa. Widać również znaczącą różnicę w relacjach między nowymi użytkownikami działek, a działkowcami od wielu dekad. Nowy użytkownicy nie znają swoich sąsiadów i rzadko kiedy chcą nawiązywać z nimi relacje. Natomiast wieloletni, starsi dzierżawcy znają większość działkowców i podkreślają, że działki zmieniły się nie do poznania. Te stwierdzenia nasuwają nam kolejne pytania dotyczące form integracji obecnych działkowców i tworzenia związanej z nimi społeczności.

Przeprowadzone wywiady

Rys. 2 - podział respondentów ze względu na wiek

Prawie połowa respondentów, bo aż 93 osoby (46,5%), to osoby z miast o licz

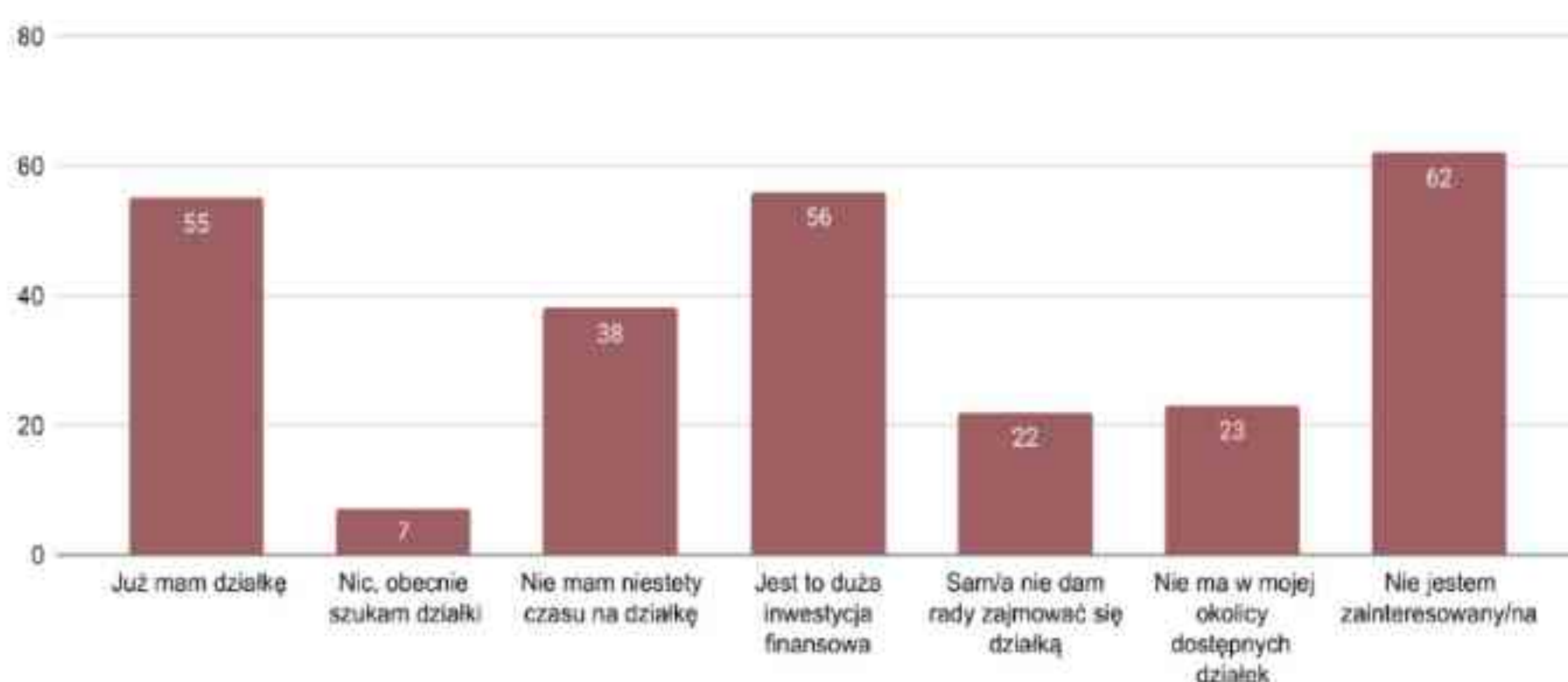

Rys. 4 - podział respondentów ze względu na poziom wykształcenia

Ważnymi informacjami mającymi znaczący wpływ na późniejszą analizę badania były dane o typie zabudowy, w jakiej mieszkają respondenci i informacje o dostępie do balkonu lub ogródka przy mieszkaniu. Znacząca większość, bo aż 141 osób, mieszka w mieszkaniu w bloku lub w kamienicy, a 48 osób w domu jednorodzinnym (rys. 5).

bezpieczeństwo żywnościowe jako jedyną motywację, natomiast osoby o wyższych i średnich dochodach wskazywały bezpieczeństwo żywnościowe, kwestie środowiskowe, rekreację i edukację.

Kolejne pytanie przeprowadzonego badania online do niniejszej pracy dotyczyło przeszkód związanych z chęcią posiadania działki. 56 osób (28%) odpowiedziało, że jest to duża inwestycja finansowa (rys. 13). Taka odpowiedź nie dziwi, skoro obecnie ceny działek rozpoczynają się od kilkunastu tysięcy złotych, a dochodzą nawet do 300 000 złotych (serwis OLX, 2024). 38 osób zaznaczyło brak czasu jako główną przyczynę, a 23 i 22 głosy odpowiednio zebrały takie przyczyny jak *brak dostępnych działek w mojej okolicy* oraz *nie dam rady sam zajmować się działką*. Po analizie wieku respondentów, która wybrała ostatnią wspomnianą przyczynę, nie zauważono zależności między wiekiem a lękiem o porządzenie sobie z ogrodem. Najprawdopodobniej, lęk ten może wynikać z ogólnej świadomości społecznej na temat ilości pracy związanej z ogrodnictwem miejskim.

sanitarnej. Może to być ciekawym punktem wyjściowym do przedyskutowania wystarczającej wielkości zabudowy na ogrodach działkowych do ich codziennego użytkowania. Elementy wskazane jako najciekawsze propozycje uzupełniające, pokazują czego brakuje mieszkańcom współczesnych miast. Wiata ogniskowa może wskazywać na ogólny brak ciekawych miejsc spotkań, w których by można spędzać czas z rodziną i znajomymi zachowując prywatność i czując się swobodnie. Mniejsze zainteresowanie elementami związanymi z uprawą (wspólna szklarnia, wspólny sad, kuchnia letnia, magazyn na warzywa i owoce) potwierdza wcześniej opisywany trend przemian ogródków z upranych na czysto rekreacyjne.

Badanie na pewno potwierdziło złożoność zagadnień związanych z ogrodami miejskimi i zróżnicowane podejście i opinie osób użytkujących działki, a osób nie korzystających z nich w żadnej formie.

